

Fronteres i pedagogia

***Estudis sobre la transgressió
dels límits***

**Jordi Garcia Farrero
Àlex Egea (eds.)**

UBe

Pedagogies UB

Fronteres i pedagogia

Fronteres i pedagogia

Estudis sobre la transgressió dels límits

Jordi Garcia Farrero
Àlex Egea Andrés (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Pedagogies UB

ÍNDIX

Presentació, <i>per Jordi Garcia Farrero i Àlex Egea Andrés</i>	9
Pòrtic. La ubiqüitat dels límits fronterers, <i>per Àlex Matas i Pons</i>	15

I. FRONTERES ESTRIADES

Entre allò humà i allò no humà: el posthumanisme, ampliant les fronteres de la humanitat <i>Ferran Sánchez Margalef, Àlex Egea Andrés</i>	27
De confins paradigmàtics: algunes consideracions eticopedagògiques sobre la naturalesa fronterera dels exemples <i>Eric Ortega González</i>	39
La educación: terreno de frontera entre la biología y la filosofía <i>Miguel Amorós</i>	53
Pedagogía sensible. El cuerpo en los contextos educativos <i>Jordi Planella</i>	81

II. ENTRE FRONTERES

La noche dentro de un cocodrilo: set llençols per digerir la nit des de la pedagogia i la literatura <i>Dani Izquierdo</i>	103
Eros, demonio mediador. Acerca de las fronteras <i>Héctor A. Salinas Fuentes</i>	137
Hilde Domin: quan la casa és el poema <i>Andrea Montoya</i>	157

III. FRONTERES LLISES

El protagonisme del riu Sena durant el Maig del 68: <i>El banquete de las barricadas</i> , de Pauline Dreyfus <i>Jordi Garcia Farrero, Flàvia Bastos da Cunha</i>	169
Narrativas pedagógicas contrastadas: los viajes a la intra-Europa de Magris y Stasiuk <i>Enric Prats</i>	187
Les fronteres als Balcans: el pes de la història, el territori com a conflicte i els interessos geoestratègics de les grans potències <i>Xavier Baró i Queralt</i>	213
El gueto com a frontera: el testimoni del diari de Janus Korczak (de l'antisemitisme a la Solució Final) <i>Raquel de la Arada Acebes, Conrad Vilanou Torrano</i>	227
Notes biogràfiques.....	271

PRESENTACIÓ

JORDI GARCIA FARRERO
Universitat de Barcelona

ÀLEX EGEA ANDRÉS
Universitat de Barcelona

La preocupació per les fronteres és un τόπος acadèmic suculent, un lloc comú recurrent i repetitiu que permet la confluència i alhora la confrontació. Les fronteres separen i uneixen, trenquen i cusen, endrecen i enreden. Tot i les paradoxes que generen i les polèmiques que aixequen, l'etimologia mana i les fronteres admeten perspectives enfrontades, però, també per etimologia, esdevenen frontals o frontispícis que obren escenaris no explorats. Una frontera és un obstacle i, també, un repte.

En aquest sentit, no hi ha dubte que els seminaris, entesos com una oportunitat per compartir reflexions fonamentades en un ambient de llibertat a propòsit d'un text llegit prèviament per tots els participants, són una de les activitats acadèmiques regulars més importants que organitza el Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social (GREPPS). Lectura i veu trenquen fronteres en el seminari. Val a dir que aquesta activitat acadèmica forma part d'una tradició universitària d'ascendència germànica que ens connecta amb els orígens de la pedagogia com a ciència acadèmica a la nostra Universitat (Joaquim Xirau, Joan Roura-Parella). Fou precisament en aquesta línia que el curs 2017-2018 s'inicià el cicle Literatura Europea i Fronteres, en el qual es va establir un diàleg amb diversos escriptors (Rafael Vallbona, Vicenç Pagès, Alba Sabaté, Graziella Moreno) per tal de bastir diferents lectures pedagògiques d'alguna de les seves obres publicades recentment. Cal recordar, tanmateix, que totes tenien en comú que abordaven, en el sentit més ampli possible, la idea de la frontera des de la literatura.

D'aquesta manera, posem de manifest que el llibre que estem presentant testimonia algunes de les idees més rellevants que es feren circular durant aquelles sessions que, de ben segur, seran recordades com unes jornades d'estudi de primer ordre per tots els que hi participaren. Afirmem això perquè fou una experiència netament universitària que potser cal reivindicar en aquests moments d'acceleració i impaciència cognitiva. Abans de presentar-les, juntament amb l'estructura que els dona aixopluc, fem avinent que aquesta travessia

s'inicia amb el text «La ubiqüitat dels límits fronterers», del professor i assagista Àlex Matas, el qual ens planteja encertadament la necessitat de repensar aquesta noció fronterera en l'actualitat, atès que, lluny d'haver desaparegut en un món i una realitat globals, s'ha reforçat mitjançant la seva diferenciació i contaminació ubiqua, tant en la construcció dels imaginaris, dels territoris i dels coneixements com en la de les identitats.

És evident que aquest pòrtic significa un primer contacte que esbossa l'heterogeneïtat i la ubiqüitat de les fronteres en les tres seccions plantejades en aquest llibre. En la primera, «Fronteres estriades», el text «Entre allò humà i no humà: el posthumanisme, ampliant les fronteres de la humanitat», dels professors Ferran Sánchez Margalef i Àlex Egea Andrés, reflexiona sobre el posthumanisme com a relat filosòfic que amplia les fronteres de les diverses configuracions de l'ésser humà. Així, els autors ens adverteixen que aquest relat representa una ampliació dels límits i de les fronteres del que es considera humà, atès que els postulats posthumanistes parteixen de la premissa que els éssers humans són constructes artificials, dinàmics i oberts que canvien, es modifiquen, es desplacen, s'amplien o, en el pitjor dels casos, es redueixen.

S'obre el teló, per tant, a un escenari d'estriacions en les fronteres ontoepistemològiques que es continuen aprofundint en el text següent, «De confins paradigmàtics: algunes consideracions eticopedagògiques sobre la naturalesa de la frontera dels exemples», escrit pel professor Eric Ortega González. Aquest segon text tracta de manera concisa la plasticitat conceptual de l'exemplaritat com a frontera ètica i pedagògica i ens acompanya per una ruta intel·lectual que ens transporta de l'essència a la consciència dels significats que donem a l'altre o dels que ens donen a nosaltres directament. En fi, mai no som resultat de *nosaltres mateixos* perquè la vessant social de l'ésser humà impossibilita aquesta opció. Sempre hi ha influències o modelatges d'altres figures que ens atrauen o ens encisen pel motiu que sigui, i ens construïm en relació amb aquestes. La frontera entre el *jo* i l'*altre com a exemple* s'estripa i només hi ha l'opció d'aprendre que és cadascú qui considera l'altre com a exemple, per la seva manera de ser o de pensar, i viceversa, que és l'altre qui té aquesta idea de considerar-nos com a exemple.

«La educación: terreno de frontera entre la biología y la filosofía», del professor Miguel Amorós, recupera, per a l'àmbit del pensament pedagògic, l'antiga però sempre present discussió diltheyniana entre les ciències de la naturalesa (biologia) i les ciències de l'esperit (filosofia). Ens suggereix que aquesta divisió que arrosseguem és un absurd, atès que cadascuna de les ciències té el seu paper i, per tant, en aquest anhel de formar l'ésser humà per mitjà de l'educació, ambdues arrels científiques dialoguen, es complementen, s'ajuden i, en

definitiva, s'interrelacionen per cooperar. Sota aquesta premissa, l'autor ens proposa una visió àmplia de l'educació, entesa com un sistema de connexions entre elements de les ciències de la naturalesa i elements de les ciències de l'esperit, que col·laboren i cooperen tot ampliant i esquinçant les fronteres epistemològiques del saber educatiu.

Com a tancament d'aquesta primera secció, el professor Jordi Planella Ribera ens presenta el text «Pedagogía sensible. El cuerpo en contextos educativos», en què es barregen els límits per entendre la qüestió i la importància del cos en el context educatiu. La lectura del text convida a superar la lògica educativa de l'escissió del subjecte entre allò que el defineix com a cognoscent i allò que el determina com a sensible. Així, la sensibilitat es presenta com a consciència d'un mateix i autoreconeixement del subjecte en funció de si mateix. Al llarg de la lectura, l'autor ens fa veure la perillositat que representa entendre la pedagogia com un joc entre dualitats (sa/malalt; normal/trastornat; inclusió/exclusió; centre/perifèria) i, com a conseqüència d'això, ens ensenya a superar aquesta lògica classificatòria desdibuixant les fronteres del cos, obrint-nos així a una manera de concebre la pedagogia des del cos com a acte encarnat.

La segona secció del llibre, «Entre fronteres», continua amb la travessia pels diferents significats de la noció de frontera. Aquesta vegada, però, cada un dels capítols és una manifestació de la frontera com quelcom que ens separa i ens apropa a la vegada. El text «La noche dentro de un cocodrilo: set llençols per digerir la nit des de la pedagogia i la literatura», del poeta i estudiós Dani Izquierdo, revisa les més que suggeridores relacions entre la pedagogia i la literatura rendint comptes de diferents obres literàries que, de manera explícita o implícita, aborden la qüestió de la frontera. Es dibuixa, doncs, una cartografia literària fronterera que versa en tot moment de *l'altre*, de la persona que escriu, de la persona que crea, i s'obre a l'alteritat per mitjà de la paraula com a pont entre un costat i un altre, entre l'obra i la persona que la llegeix. Les fronteres tenen dues bandes, i el que separa també uneix.

El text següent, «Eros. Demonio mediador. Acerca de las fronteras», també tempteja aquest principi clàssic de la no-contradicció. El punt de partida és la reafirmació de les fronteres com una noció viva, permeable, canviant, real, però alhora irreal, ja que està en un procés permanent de crear-se a si mateixa i el seu significat. Segons el punt de vista del professor Héctor Salinas Fuentes, concebre les fronteres de qualsevol tipus és pensar en clau de sistemes autopoietics que cerquen, com qualsevol altre organisme que considerem viu, el manteniment de la pròpia vida i, si és possible i les condicions ho afavoreixen, reproduir-se. En aquesta clau autopoietica reconeix la difusió de les fronteres respecte de la pròpia noció de frontera i és en aquesta difusió entre fronteres on ens

convida a reflexionar sobre la declinació de les tradicionals divisions ontològiques del *jo* i de *l'altre*, del límit i l'extraradi, o de l'interior i l'exterior. Es tracta d'un tot holístic relacionat que és la mateixa unitat.

Per tancar aquesta segona secció del llibre, el text «Hilde Domin: quan la casa és el poema», d'Andrea Montoya, se centra en l'obra poètica de Domin, situada en la cruïlla de la impossibilitat de tornar al destí i de la fragilitat del camí que es transita. Llegir Hilde Domin significa prendre consciència de la fugacitat del moment i dels camins que ens presenta la nostra existència, per fer de nosaltres uns individus nòmades sense un destí que ens porti a casa. L'única casa és, per a Domin, la poesia, atès que és un moment i un espai interconnectat que dona sentit a l'existència i esdevé més *real* que la realitat.

Finalment, encetem la tercera secció del llibre, «Fronteres Ilises», que inclou quatre textos amb un element de reflexió comú: la dissolució progressiva de les fronteres geogràfiques, polítiques i culturals. Seguint aquest fil, s'inicia amb el text «El protagonisme del riu Sena durant el Maig del 68: *El banquete de las barricadas*, de Pauline Dreyfus», escrit per Jordi Garcia Farrero i Flàvia Bastos da Cunha. Els autors ens insereixen en la novel·la de Dreyfus, que balla entre realitat i ficció, entre passat i present, entre allò particular i allò universal, entre el París conservador de la Rive Droite i el París revolucionari de la Rive Gauche, on el riu Sena esdevé un personatge cabdal que s'explica com a frontera de les dues concepcions polítiques, culturals i educatives de la capital francesa.

Amb el relat «Narrativas pedagógicas contrastadas: los viajes a la intra-Europa de Magris y Stasiuk», del professor Enric Prats, ens endinsem en les obres transfrontereres de Claudio Magris i Andrej Stasiuk, un punt de partida també d'un viatge a l'interior del significat de la noció de frontera i la seva funció en aquesta possible construcció de la identitat transnacional europea. Partint de les narracions de dos autors aparentment *perifèrics* com Claudio Magris i Andrej Stasiuk, aquest capítol ofereix un recorregut per la descomposició de les fronteres d'una Europa esgotada de trobar-se a si mateixa, d'endregar-se, de reestructurar la seva naturalesa entròpica i destructiva. L'Holocaust, el mur i els Balcans són les darreres empremtes d'aquest desgast i suïcidi col·lectiu que arrossega el subconscient europeu.

El text «Les fronteres als Balcans: el pes de la història, el territori com a conflicte i els interessos geoestratègics de les grans potències», del professor Xavier Baró i Queralt, aborda la qüestió de les diferents fronteres (identitàries, ètniques, lingüístiques, polítiques, geogràfiques, entre d'altres) que afavoreixen, per desgràcia, el menysteniment de l'Europa balcànica per part de l'Europa occidental. L'autor ens ofereix un recorregut reflexiu per la història de la zona balcànica per tal que puguem reconèixer els fets del passat que han portat

a construir aquesta relació actual entre zones europees, posant sempre l'èmfasi a identificar les claus necessàries per dibuixar un escenari de reconciliació en aquesta macroregió europea que, consegüentment, repercutiria en la seva relació amb *l'altra* Europa occidental.

Finalment, tancant aquesta tercera secció del llibre, el darrer text, «El gueto com a frontera: el testimoni del diari de Janusz Korczak (de l'antisemitisme a la Solució Final)», de la professora Raquel de la Arada Acebes i el professor Conrad Vilanou Torrano, se centra en la figura de Janusz Korczak, pedagog i director de l'orfenat del gueto de Varsòvia. És a partir d'aquest pedagog que aborden la complexitat, la contrarietat i la dificultat d'entendre el gueto com a frontera de distinció entre aris i no aris, entre jueus i cristians, entre barbàrie i esperança; en definitiva, entre la vida i el viatge de no retorn de la mort. La frontera respon a la necessitat de mantenir unes pràctiques i unes narratives que generen la separació i confirmen el fracàs de l'assimilació dels jueus a Europa.

L'obra col·lectiva transita, com es veurà, per fronteres també lingüístiques, amb textos en llengües diferents i registres diegètics variats; per fronteres metodològiques, amb textos propers a l'assaig, a la recerca històrica i a la poesia; i per fronteres epistemològiques, que cerquen el punt de contacte de disciplines que ara, amb la caiguda de tants murs, saben que no poden donar-se l'esquena. Són afinitats electives que volen connectar pols extrems, sense rebutjar la radicalitat de cadascuna de les propostes textuales presentades.

PÒRTIC. LA UBIQUITAT DELS LÍMITS FRONTERERS

ÀLEX MATAS I PONS

Universitat de Barcelona

Hi ha un conegut capítol de *Notre-Dame de Paris* (1831), la novel·la de Victor Hugo, en què es contempla la ciutat des de les torres del temple. És un paisatge urbà que trastoca el codi d'un gènere pròpiament romàntic que havia parlat, des de Giacomo Leopardi fins a Gaspar David Friedrich, del vertigen que experimentaven els poetes i els viatgers davant l'infinit poder de la natura. Malgrat que en un primer moment sigui temptador incloure Victor Hugo dins aquesta tradició paisatgística del romanticisme europeu, aviat les diferències es fan evidents. No és sobre la petitesa davant d'allò transcendent i misteriós, que llegim, sinó que en aquest cas el paisatge artificial —pròpiament humà— de la ciutat ens remet al vertigen que provoca la pèrdua dels límits coneguts. La ciutat ja no és un espai delimitat pel perímetre de la muralla, que separa allò propi d'allò aliè, sinó un creixement continu sense aturador que depassa qualsevol límit.

El vertigen no prové, en realitat, de la inèdita manca de límits —és a dir, de l'eliminació de les fronteres—, sinó de la seva reformulació i la seva multiplicació. Així s'explica la nostàlgia reaccionària del narrador, que recupera la imatge de la ciutat medieval de París i evoca una vella cartografia capaç encara de prescriure la distribució precisa dels espais segons una nítida jerarquia feta d'estaments i gremis. Ara bé, no només s'evoca un ordre fronterer que endreça els espais i administra els trànsits socials i polítics entre una zona i una altra, sinó que també s'evoca l'ordre fronterer del temps. L'antiga ciutat medieval s'organitza al voltant d'un únic temple sagrat —la catedral—, i des de les seves torres la visió detecta un paisatge estable fet d'edificis rellevants construïts amb materials nobles que consoliden, gràcies al mapa, la seva presència continuada: són els indicis evidents d'un ordre que és definitiu. Ara, però, des de les torres de Notre-Dame veiem la proliferació d'edificis de guix, i allò que defineix la forma de l'espai és la transitorietat irrefrenable: és a dir, un espai de la provisionalitat on manquen les fronteres que facin possible el trànsit d'un *abans* a un *després*, que permetin reconèixer un *origen* i, de manera conseqüent, traçar un itinerari que el lligui a un *destí*.

Les fronteres, doncs, no desapareixen, sinó que es transformen i es multipliquen, i ho fan en un doble sentit: el del desordre i la provisionalitat. És per això que retrobem el capítol de la novel·la de Victor Hugo en diversos raonaments sobre el paper de les fronteres en l'àmbit del pensament i la representació de la realitat mitjançant el llenguatge. És el cas de Roland Barthes, que esmentava el capítol citat en una conferència de l'any 1967 i assenyalava que Victor Hugo il·lustrava la rivalitat entre dues modalitats d'escriptura: d'una banda, una escriptura feta sobre la pedra que representa el monument; de l'altra, una *escriptura* nova destinada a liquidar la pedra. La nova escriptura és la que s'inscriu en el paper, és la del llibre, i respon, aquesta sí, al desordre i la provisionalitat del paisatge artificial de la ciutat de París. És aquesta escriptura la que Roland Barthes convocava de manera reiterada dins el marc d'un projecte seu semiològic que mai «postulava l'existència de cap significat definitiu».¹

Aquesta mateixa idea és la que desenvoluparà també uns anys més tard Jacques Rancière. El capítol de Victor Hugo torna a aparèixer dins *La paraula muda* com a síntesi d'una revolució literària que capgiraria el sistema poètic clàssic. Ni les fronteres retòriques que endreçaven i jerarquitzaven el sistema poètic —*inventio*, *dispositio* i *elocutio*—, ni les fronteres epistemològiques que, segons el que deia Aristòtil en la seva *Poètica*, separaven la ficció de la realitat i feien de la falla literària una imitació de les accions, ni tampoc les fronteres del valor que definien les jerarquies dels gèneres, restarien dempeus un cop es fessin evidents el desordre i la provisionalitat del paisatge. Com havia fet Roland Barthes, Jacques Rancière parla també de *l'escriptura* de Victor Hugo quan vol explicar com tot un sistema de representació edificat sobre fronteres taxonòmiques i límits jeràrquics és desplaçat per aquest llibre-catedral: «el monument d'un art que no està governat pel principi mimètic».²

Ara bé, entre tots els retorns de l'escena de *Notre-Dame de Paris*, potser el més rellevant és precisament aquell en què la menció de Victor Hugo resta implícita, però hi apareix una reflexió explícita sobre l'assumpte de la frontera. Michel de Certeau, a *L'invention du quotidien*, contempla la ciutat de Nova York des del pis 110 del World Trade Center, un cop el temple financer ha substituït definitivament el temple religiós. Ara no hi ha cap retorn irònic a les velles i reconfortants cartografies medievals davant el creixement desendreçat d'allò transitori o provisional, sinó que és la irrealitat del paisatge el que provoca el vertigen: «La torre de 420 metres que fa el paper de proa a Manhattan

1. BARTHES, Roland (2002). «Sémiologie et urbanisme», a *Oeuvres Complètes. Tome II*. París, Gallimard, p. 1277-1280.

2. RANCIÈRE, Jacques (2009). *La paraula muda*. Buenos Aires, Eterna Cadencia.

segueix construint la ficció que crea lectors, que fa llegible la complexitat de la ciutat i petrifica en un text transparent la seva opaca mobilitat», diu Michel de Certeau.³

El vertigen prové de la irrealitat d'aquesta escriptura falsificadora, d'aquest «text transparent». S'ha edificat un espai irreal —un «simulacre teòric»— on la planificació dels urbanistes, mitjançant línies paral·leles i perpendiculars, ha foragitat la irregularitat, l'anormalitat, la improvisació o qualsevol altra forma de desviament. Sota l'empara de l'hegemonia del cientisme i les lleis del càlcul, els planificadors imaginin trajectòries lliures d'obstacles i afavoreixen desplaçaments rendibles dels ciutadans. Ara bé, Michel de Certeau assenyala amb encert que la quadrícula afavoreix només aparentment la llibertat de moviments, perquè en realitat no és altra cosa que un règim fronterer eficaç que admet o descarta uns determinats moviments i unes determinades funcions segons si s'adapten o no a la lògica del rendiment inherent al mite del progrés. Les línies distingeixen allò que és funcional d'allò que és mer caprici; separen allò pràctic d'allò ociós; delimiten allò útil d'allò irrellevant o secundari perquè és senzillament improductiu; prescriuen què pertany a l'àmbit públic de l'interès general i què a l'àmbit privat i domèstic, etcètera.

Un bon grapat de fronteres, doncs, que, lluny de procurar un tauler de joc igualitari on tothom pugui moure's amb llibertat segons el que vulgui i en la direcció que desitgi, consisteix, en canvi, l'ordre de jerarquies i taxonomies que establirà uns recorreguts o uns altres segons el gènere —assignant, per exemple, als homes un rol públic, i un de domèstic a les dones—, segons els oficis, els grups socials, l'origen de classe, el lloc de naixement, etcètera. Es fa evident que l'escepticisme de Michel de Certeau davant d'aquest «simulacre teòric» és fruit del seu desencant davant del règim fronterer de la modernitat. Més que una actitud particular de tipus conservador o una convicció individual de caire reaccionari, és el símptoma d'una nova hegemonia cultural decebuda amb un model de creixement econòmic que hauria d'haver comportat, presumptament, el benestar i la llibertat generals. En canvi, la creixent divergència cultural i la cada cop més intensa inestabilitat política desperten nombroses suspicàcies respecte a aquesta modernització, que es basava en el model nacional dels estats sobirans i que prometia convergència cultural, estabilitat política i creixement econòmic per mitjà de la benèfica conjuminació de les racionalitats combinades de la ciència, el mercat i l'educació.

3. DE CERTEAU, Michel (1990). *L'invention du quotidien 1. Arts de faire*. París, Gallimard, p. 139-191.

És en aquest sentit que la tria que fa de Certeau de les torres del World Trade Center com a observatori des d'on contemplar el panorama del «simulacre teòric» orienta amb encert l'assumpte fronterer cap a la realitat contemporània. Avui dia, aquell centre financer que va reemplaçar la talaia de Notre-Dame de París i que havia esdevingut el nou eix de coordenades i jerarquies és buit i inexistent. En el seu lloc hi trobem el monument que recorda les víctimes de l'atemptat terrorista que en va provocar l'esfondrament el setembre del 2001. Així doncs, el canvi en la morfologia urbana de Nova York és el trist correlat d'un canvi de paradigma cultural conseqüent amb les inèdites activitats econòmiques derivades de la desconnexió del capital financer i el capital manufacturer.

La nova modalitat del capitalisme global desmaterialitza una realitat física en què els productors i els consumidors perden el seu paper determinant en una economia que havia estat basada fins ara en l'intercanvi de mercaderies. Les polítiques proteccionistes i els acords aranzelaris tradicionals reculen davant les noves tecnologies de la informació que impulsen la circulació immediata i sense restriccions de les dades personals i de tota mena de formes culturals. Són tecnologies que promouen una economia en què el càlcul sobre els riscos de les inversions i la consegüent fluctuació de preus són el nou pal de paller del sistema.

Davant d'aquest nou escenari, la frontera territorial de caràcter nacional, que és l'accepció semàntica més estesa, sembla destinada a la irrellevància. Però és evident que la nostàlgia de les identitats fortes de caràcter ètnic davant del vertiginós flux global promou encara avui la construcció de nous murs físics de divisió i l'esclat de nombrosos conflictes bèl·lics de caràcter fronterer. Hi ha múltiples esclats d'enyorança de la cohesió i la certesa que idealment hauria procurat un perímetre territorial estable, defensat per un estat que vetllaria, també idealment, pels interessos d'un cens fiable de ciutadans. Ara bé, aquesta perpetuació d'un règim fronterer anacrònic de caràcter nacional és menys interessant —perquè és òbvia i previsible— que les altres modalitats d'intervenció contemporània amb les quals els estats preserven el control dels seus límits jurisdiccionals.

En efecte, les competències tradicionals dels estats nació resten intactes i troben fórmules de cooperació amb els nous agents del mercat global i les noves tecnologies de la comunicació digital. Les autoritats oficials sovint pregonen un discurs pretesament cosmopolita gràcies al qual queden protegides i assegurades les condicions de producció i reproducció del capitalisme global. Són partidaris de l'eliminació de les fronteres d'ètnia, censuren qualsevol forma de localisme i, alhora, advoquen per l'expansió dels límits personals dels ciutadans esperant-los a viure experiències noves. Se'ls convida a l'experimentació cultural,

compatible amb un principi d'identitat híbrid conseqüent també amb els interessos d'una indústria turística que és cada cop més determinant en les economies nacionals. I, de fet, aquesta experiència turística il·lustra paradigmàticament la nova experiència del temps i de l'espai promoguda per les autopistes de la informació i les xarxes digitals, que permet concebre una experiència del desplaçament sense traves, sense interrupcions i sense obstacles visibles en un present continu absolut que ho fa tot accessible de manera immediata.

Aquell «simulacre teòric» que Michel de Certeau contemplava des de les altures de les torres de Nova York és ara un simulacre d'abast global. Si l'escriptura falsificadora d'aquell «text transparent» en forma de quadrícula amagava un règim fronterer, també el nou *ethos global* amaga un règim fronterer fet igualment d'exclusions i restriccions. Els governs nacionals regulen de manera estricta els desplaçaments segons els seus interessos i càlculs econòmics, malgrat que ho facin mitjançant acords econòmics i diplomàtics que deleguen l'exercici físic de la repressió en altres governs ben allunyats geogràficament, com proven, per exemple, les diferents aliances europees amb Turquia i els països nord-africans. És així com les fronteres han esdevingut espais desterritorialitzats d'exclusió i de control que poden passar desapercebuts: han estat disseminades i se'ls ha atribuït una condició ubiqüa aliena als codis de l'estricta administració geogràfica.

És una nova era tecnològica que regeix la inclusió de les persones d'una manera diferenciada mitjançant una xarxa de documents cada cop més sofisticada i intricada. La varietat de permisos i visats —de treball, de residència, d'estudiants, de ciutadania, etcètera— pauta el ritme i els terminis de durada de les estades dels visitants, a qui destria segons si són turistes, refugiats, executius, migrants econòmics, investigadors, etcètera. Per tant, el temps és ara també l'eina reguladora amb què es classifiquen els nousvinguts i els ciutadans a partir de paràmetres prou tradicionals: segons l'origen nacional, la situació econòmica, la condició ètnica o la formació professional. Paral·lelament, les fronteres travessen directament la unitat territorial i fan menys consistent la unitat de l'espai administrada pel mateix estat. La construcció de centres d'internament d'estrangers i centres de refugiats fa discontinua la seva unitat jurídica i estableix límits reguladors d'excepció que fan viable la deportació i la repatriació sense cap garantia legal —ni tan sols la de l'estat que executa l'expulsió—, sense retre comptes davant de cap instància jurídica supranacional efectiva.⁴

4. MEZZADRA, Sandro; NEILSON, Brett (2017). *La frontera como método*. Madrid, Traficantes de Sueños.